

ENTREVISTA-DEBAT AMB DOLORS TRAVERIA I EMILI RAMON

Testimonis del bombardeig de 1938

Emili Ramon (Granollers, 1924) i Dolors Traveria (Tarascó de l'Arieja, França, 1928) van ser testimonis del bombardeig que va patir Granollers el dimarts 31 de maig de 1938. Un bombardeig que va causar la mort a almenys 224 persones i que va convertir Granollers en una espècie de "Gernika catalana". Ambdós ho recorden com un horror i asseguren preferir morir-se abans de tornar a viure una situació com aquella. El llibre "Granollers. El bombardeig de 1938", de Joan Garriga i Andreu, editat per l'Ajuntament, i el documental "1938-1998. Mai més", de Granollers Televisió, en donen totes les dades.



Eren les 9.05 del matí del dimarts 31 de maig de 1938, en plena Guerra Civil espanyola, quan cinc avions italians, Savoia S-79, procedents de Mallorca, van deixar caure sobre el centre de Granollers 60 bombes de 750 quilos de metralla. Era el moment de més moviment a la ciutat, els infants anant a l'escola i molta gent al carrer fent cua per obtenir menjar. Així que l'impacte del bombardeig, d'un sol minut de durada, va ser enorme, amb almenys 224 morts i 80 edificis sinistrats.

Com cada matí, Dolors Traveria, que llavors tenia 10 anys, es dirigia a l'escola de les Josefines. En el moment del bombardeig, "era davant el quiosc, cada dia passàvem a veure el TBO. Quan vam arribar a l'escola, ens van fer estirar en un camp de cols de darrere amb una agulla imperdible a la boca per evitar que, per l'esclat, ens rebentéssim. Quan va haver passat el bombardeig, la mestra Agnès Vendrell ens va acompanyar a casa", explica.

Emili Ramon, que ja era un noi de 14 anys, va viure el bombardeig des de lluny, ja que "era a l'Ametlla, a casa dels meus avis. Estàvem llaurant una carena amb el meu avi i vam sentir com venien els avions, llavors hi va haver una gran fumarada i molt soroll", relata. L'avi el va enviar a casa, al carrer de Corró -on regentaven una botiga de despulles de be i vedella-, per veure si la família estava bé i tornar-lo a informar. Pel camí, en bicicleta, va trobar els enderrocs de diversos edificis, com ara el safareig, a Torras i Bages, i va conèixer la mala sort de diversos veïns i coneeguts, però la família estava bé.

Els Traveria també van estar de sort i ningú va sortir-ne ferit ni mort: "El meu pare i el meu oncle treballaven a Ca l'Umbert i els van dir que poguessin a arreglar la xemeneia. Van baixar corrent quan van veure els avions. La meva mare havia d'anar a la cua de les faves, però per sort primer va rentar la roba". Les filles van arribar quan els pares ja sortien a buscar-les.

L'escenari de l'horror

Tots dos recorden persones que van morir aquell dia, com l'oncle del marit de Traveria, i en quines situacions ho van fer, ja que la metralla de les bombes va ser molt sagnant: "És horrorós recordar-ho", afirma Ramon, al que Traveria afegeix: "Si servís com a escarment!". Tot i la seva joventut, aquella noieta de 10 anys va decidir acompanyar la seva mare al cementiri a enterrar els cosos de les 224 víctimes localitzades (n'hi va haver més). "Si fos ara no hi tornaria a anar. Encara quan hi entro veig aquella estesa de gent a banda i banda. Fa poc que hi vaig ser i vaig sentir una gran esgarripança".

Emili Ramon creu que els fets que van viure, la guerra fratricida que va ser la Guerra Civil, els fan ser més sensibles quan senten, a les notícies, que parlen de guerres en altres parts del món. Sobre el motiu del bombardeig, "moltes vegades ens preguntem si era per un assumpte militar, però crec que no. A l'altra banda del riu hi havia un taller d'avions i no van tirar-hi cap bomba. Crec que anaven a matar gent", afirma.

Dolors Traveria: “Si fos ara no tornaria a anar al cementiri a l’enterrament de les 224 víctimes”



AMG- Arxiu d'imatges

Dolors Traveria també creu que “van anar a tirar-les on hi havia més gent”.

Després del bombardeig

La tornada a la normalitat va trigar molt a la ciutat, segons recorden tots dos. A més, a partir de llavors, les penúries van augmentar pel racionament. Emili Ramon assenyala que a casa seva, en tenir escorxador, ho van viure una mica millor perquè podien fer caldo amb les tripes que havien de lliurar a la cooperativa.”El repartíem entre els veïns”, explica.

Tots dos recorden haver entrat als refugis antiaeris per curiositat, però que quan hi havia bombardejos -com els del gener de 1939- no hi entraven “per si tancaven la porta i ens quedàvem dins” -assenyala Emili Ramon-, “com van fer a Roma”, afegeix Dolors Traveria. Recorden el refugi del carrer de València, “deien que era el més ben fet de Granollers”, assenyala ella, al que ell afegeix “fins i tot s’hi podia dormir, hi havia habitacions”.

El 24, 25 i 26 de gener de 1939 ambdós van viure també el bombardeig de la ciutat. Traveria recorda que “amb la meva mare vam anar a dormir en una casa de pagès” mentre que Ramon recorda que les bombes van caure a banda i banda d’un pont on hi havia un tren de mercaderies i que, tot seguit, la gent el va assaltar per agafar el menjar. Ell i la seva mare s’havien amagat en uns forats a la sorra, dins el riu.

I és que la falta de menjar i la situació feia que el pillatge

fos constant. Tots dos recorden els robatoris a casa de familiars i a la pròpia, com la de la família Ramon. “També a uns familiars meus els van robar, va ser un veí. No podies dir res. Els van cremar llibres i de tot. A casa meua no van entrar perquè no teníem res, ni gallines, ni conills ni res”, afirma Traveria. “A nosaltres ens van rebentar les portes de casa i ens van robar. Ma mare tenia un colomar molt bonic...”. D’aquestes qüestions, no se n’ha pogut parlar clar fins fa pocs anys. “Amb Franco ens hauríem guardat prou de parlar-ne i de parlar en català!”, lamenta l’home. Ella afegeix: “Quan anaves pel carrer havies d’aixecar el braç enlaire i si no et donaven una garrotada”.

Mai més

Sobre la possibilitat que es pugui repetir una catàstrofe com la Guerra Civil i el bombardeig són taxatius: “Déu nos en guard! Preferiria morir-me abans i que els fills no ho veiessin!”. Dolors Traveria afegeix: “Va ser horrorós, saps el que és haver d’anar a la Caserna per poder menjar? Ens havíem de partir un got de llet, anar a buscar el ranxo, com que tenies gana, ho trobaves tot bo. Ara potser no m’ho menjaria...”. També recorden que havien d’anar a buscar llenya al bosc i que recollien dels camps i es menjaven directament les patates de rebuig i els naps. “N’hi havia que menjaven les guixes, que és el més dolent que hi havia. Pots quedar invàlid, tísic”, explica ella.

Emili Ramon dóna la culpa d’haver viscut tan malament aquella època i d’haver patit el bombardeig a la Quinta

Emili Ramon:

“La quinta columna, els franquistes de la ciutat, són els que van fer malbé Granollers”

Columna de Granollers, “són els que van fer malbé Granollers”, afirma.

El fet és que el bombardeig va tenir lloc quan més mal es podia fer a la població: “Hi havia la cua de les faves a la farinera, la cua del peix a la Porxada, la de la llet a Ca la Verge, la de la llana a la Balenguera i gent a Correus i Te-lègrafs”, explica Traveria. La versió oficial -i els documents de l'operació de l'aviació italiana així ho assenyalen- diu que els objectius del bombardeig eren la central elèctrica del carrer del Rec -que donava corrent a la línia de tren- i els tallers de reparació d'avions. Però Emili Ramon creu que dir que van errar l'objectiu és “una descàrrega de consciència. No haurien enganyat tantes cues. Potser no esperaven que fos una matança tan gran”. El ressò internacional va ser molt gran: “Els diaris parlaven de la Gernika catalana. Tot el món parlava d'aquest bombardeig”, assenyalava ella. Perquè no es repeteixi, afirmen que la solució és tenir cultura: “Si se saben bé les coses es pot evitar que tornin a passar”.



Bombardeig poètic

El Col·lectiu l'Embut, amb la col·laboració del Museu i l'Ajuntament de Granollers, farà un bombardeig poètic (www.bombardeigpoetic.org) coincidint amb el 68è aniversari del bombardeig de Granollers per l'aviació italiana. Serà el dia 31 de maig a la tarda-vespre. La idea del bombardeig poètic va néixer del col·lectiu xilè Casagrande, que l'ha portat a altres ciutats que també van ser víctimes de bombardejos greus.

Segons el Col·lectiu l'Embut, la iniciativa pretén -capgirant el concepte de bombardeig- que la població reflexioni sobre la pau, transformant un bombardeig en una experiència emotiva, participativa i pacífica i mostrant que sempre hi ha alternatives a l'opció bèl·lica.

Albert Forns, un dels organitzadors, explica que “la iniciativa s'ha obert a la participació ciutadana perquè la gent faci arribar poemes de pau, memòria i al voltant del bombardeig”. Una avioneta o helicòpter llançarà milers de poemes en forma de punts de llibre entre les vuit i dos quarts de nou del vespre.

Hi haurà 40 models de poemes: 10 seran de poetes catalans a qui han demanat la col·laboració, 10 més de poetes de Granollers i de membres del Col·lectiu l'Embut, 10 d'estudiants d'instituts i escoles de la ciutat i 10 de granollerins. Però tots els que hagin rebut els penjaran a la pàgina web. L'acte començarà a la tarda a la plaça de la Porxada, que s'ambientarà amb llums i una melodia del bombardeig. S'hi preveu llegir un manifest unificat així com fer un sopar i un concert.